

## AHMED EFLÂKİ'YE GÖRE DENİZLİ'DE İLK MEVLEVİLER

*“The First Mawlawiyyas in Denizli According to Ahmet Eflâki”*

M. Yaşar ERTAŞ\*

### ÖZET

14. yüzyılın başında Denizli, Mevleviliğin Batı Anadolu'daki ilk uğrak yerlerinden birisidir. Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin seyahatleri ile daha da güçlenen Mevleviliğin Denizli'deki bu ilk yıllarını ortaya koyan en önemli kaynak ise Ahmed Eflâki'nin Menâkibu'l-Ârifin adlı eseridir. Ahmed Eflâki, Mevlevi zaviyesinin kuruluşu, ilk Mevlevilerin kimlikleri ile diğer tarikat mensuplarıyla ilişkileri ve Mevleviliğin yayılma süreci hakkında çok önemli bilgiler sunmuştur. Eflâki'nin verdiği bilgiler, Denizli'de ilk Mevleviler arasında tarikatın adap ve erkânı hususunda tam bir fikir birliğinin bulunmadığını, siyasi gücü arkalarına almalarına rağmen ilk Mevlevilerin şehirde büyük güçlükler yaşadığını göstermektedir.

**Anahtar kelimeler:** Denizli, Mevlevilik, Ahmed Eflâki, Mevlevi Zaviyesi.

### ABSTRACT

Denizli was one of the initial destinations of Mawlawiyya in the Western Anatolia in the beginning of the 14<sup>th</sup> century. The order strengthened with the travels of the grandson of Jalaladdin Rumi, Ulu Arif Chelebi. The substantial source concerning with the flourishing time of Mawliwayya in Denizli is Ahmed Eflaki's *Menakibu'l-Arifin*. Eflaki gives significant information on the foundation of Mawlawi *zawiya* (dervish lodge), the identities of first Mawlawis, their relationship with the members of other orders, and the process of diffusion of Mawlawiyya. According to the information that Eflaki gives, there was not a consistent understanding on the manners and proprieties of the order among the first members. Even though they obtained the political support at the time, it seems that they faced with real difficulties in the city.

**Key words:** Denizli, Mawlawiyya, Ahmed Eflâki, Mawlawi zawiya.

\*\*\*

---

\* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümü, DENİZLİ, (myertas@pamukkale.edu.tr).

13 ve 14. yüzyılda Anadolu dini, kültürel ve tasavvufi açıdan farklı kaynaklardan beslenen bir inanç sahası; Irak ve Horasan tasavvuf mekteplerinin yüksek ve popüler seviyesindeki yorumlarını yansıtan tarikatların bulunduğu bir bölge haline gelmiştir<sup>1</sup>. Bu dönemde Anadolu'da doğup gelişen en önemli tasavvufi akımlardan birisi de Mevlevilik'tir. Muhyiddin-i Arabî'nin vahdet-i vücud anlayışının etkisi altında, daha çok ilahi aşk, coşku, sanat ve estetik üzerinde yoğunlaşan Mevlevilik, Mevlana'nın ortaya koyduğu yeni bir tasavvufi sentezdi. Haçlı Seferleri, Moğol istilası ve iç karışıklıklar yüzünden büyük bir bunalıma düşen Anadolu insanına huzur sunması, bu sufi teşekkülün hızlı bir şekilde yayılmasını sağladı. Bununla birlikte, toplumun üst katmanlarına nüfuz ederek siyasi birlik ve toplum ahengini temin etme hususundaki etkinliği, Mevleviliği daha da kökleştirdi.

Mevlevilik her ne kadar Mevlana Celâleddin-i Rûmî'nin hayatında bir tarikata dönüşmese de bu akım Mevlana'nın sufi kişiliğiyle sıkı bir bağlılık içerisinde Sultan Veled zamanında teşkilatlanmıştır.(Gölpınarlı 1953:28-30) Mevlânâ, Selçuklu hükümdarları, Muînüddeve Pervâne gibi devlet adamları ile Sadreddin-i Konevî ve Fahreddin-i Irakî gibi mutasavvıfları, birçok fakîh ve din adamını yanında toplayarak oluşturduğu çevre ile Anadolu'daki tasavvuf mekteplerinin içinde en yüksek seviyede sûfi yorumları barındıran bir geleneğin oluşmasını sağlamıştır. Yine, Mevlânâ'nın Moğol valileri üzerindeki manevi nüfuzu ve bütün Türk İslam dünyasına yayılan şöhreti, halifeleri zamanında zâviyelerin açılmasına ve Mevlevilik akımının yavaş yavaş ayin ve erkânının oluşmasına yol açtı. Ayinlerinde musiki, semâ ve şiiri kullanan Mevlevilik, diğer gayri sünni ve heterodoks tarikatların aksine Anadolu'nun daha çok şehirlerinde ve yüksek mahfillerde taraftar bulmuştur.(Köprülü 2000:54-55) Bununla birlikte, Mevlevilik bütün Anadolu'da aynı geleneksel yapıya sahip değildir. Mevleviliğin kurumlaşma sürecinde Konya, İstanbul ve Taşra üslubu olmak üzere birbirinden farklı tarzlar meydana gelmiştir. (Işın 2002:33-40)

Yönetici elit tabaka ile kurdukları ilişkiler neticesinde Moğol idaresinde ve Karamanoğulları döneminde resmi bir nitelik kazanan Mevlevilik Anadolu'nun uç bölgelerindeki diğer Türkmen beylikleri üzerinde de etkili olmuştur. Tarikatın, özellikle Batı Anadolu beylikleri üzerinde yer edinme ve genişleme faaliyetleri dini bir amaç taşımakla

<sup>1</sup> Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1999, s. 123; Osman Türer, "Osmanlı'nın Temelindeki Manevi Harç: Kuruluş Döneminde Anadolu'da Tasavvuf", *Osmanlı*, IV, Ankara, 1999, 378.

birlikte siyasi bir niteliğe de sahiptir. Moğol valilerinden büyük bir ilgi ve destek alınması ve Selçuklu başkentinde daha çok üst düzey insanlarla kurulan yakın ilişki tarikatın gücünü ve cazibesini doğrudan etkilemiştir. Siyasi konjonktürün etkisi ile kısa sürede Batı Anadolu'daki zengin uç beyliklerinde yer edinmiş ve şehirlerde açılan zâviyeleriyle hızla büyümüştür. Mevlevilerin Aydın, Karesi, Menteşe ve Saruhanoğulları beyliklerinde olduğu gibi Lâdik Beyliği'nde de büyük bir nüfuz kazandığı görülmektedir.<sup>2</sup>

Mevleviliğin Batı Anadolu şehirlerinde yayılışı, uç beyleri ile Mevlevi ulularının ilişkileri ve dünya bakışını öğrenebildiğimiz en önemli kaynak Ahmed Eflâkî'nin Menâkibü'l-Arifîn adlı eseridir.<sup>3</sup> Bu çalışmaya temel olan bilgiler, Eflâkî tarafından sıkça anlatılan Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin Denizli seyahatlerine dayanmaktadır. Sultan Veled'in oğlu olan Arif Çelebi'nin asıl adı Emir Celâleddin Feridun Arif Çelebi'dir. 6 Haziran 1272 yılında doğan ve babası Sultan Veled'in 1312 yılında ölümünden sonra üçüncü halife olarak Mevlevilerin başına geçen Arif Çelebi, 4 Şubat 1420'de vefat etmiştir.(Fürûzafer 1990:237-238) Babası daha hayatta iken, Anadolu'da Mevlevi düşüncesini yaymak ve insanları Mevlevi dergahına kazandırmak için çeşitli şehirlere gitmiş ve Anadolu'daki beylerle görüşmüştür. Arif Çelebi'nin ziyaret ettiği şehirler arasında en önemlileri Amasya, Kastamonu, Birgi, Kütahya ve Lâdik'dir. Mevlana'nın kendisine aşırı düşkün olması sebebiyle<sup>4</sup> Mevlevi dervişlerinin büyük saygı ve sevgi beslediği Arif Çelebi şımarık bir çocukluk geçirmiş ve ileriki yıllarda da pervasızca davranışlardan çekinmemiştir. Özellikle, Mevlevilere karşı olanlarla sert bir şekilde mücadele etmiş ve gittiği her yerde bazı olayların

<sup>2</sup> Mevlevilerin siyasilerle olan ilişkisi için bk. Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII-XVIII) Meselesine Kısa Bir Bakış", *II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihaneler Kongresi, Tebliğler, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Özel Sayı*, sayı 2, Konya 1996; İsmet Kayaoğlu, "Sultan-Mevlevi İlişkilerine Genel Bir Bakış", *X. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler*, I, Konya 2002.

<sup>3</sup> Bu esere dayalı 14. asırdaki siyasi ve toplumsal olaylara ilişkin birçok araştırma yapılmıştır. Mesela, Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, Konya 1977; Feridun M. Emecen, "Saruhanogulları ve Mevlevilik", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001; Spiros Vryonis Jr., "Mevlevi Derviş Eflâkî'nin Eserlerine Yansıyan 13 ve 14. Yüzyıl Anadolu'sundaki Müslüman Ailesi", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul 2000.

<sup>4</sup> Mevlana, torunu için övgü dolu beyitler yazmıştır: "daha beşikte iken, alınıdaki parıl parıl parlıyan neciblik eseri, onun ne kadar talihli bir çocuk olduğunu söylüyor. Sen, gökteki yeni ayın tedrici büyümesini gördüğün vakit, onun ileride tam ve nurlar saçan bir ay olacağına kanaat geririrsin". Bu sebeple, Mevleviler daha çocukluğunda Arif Çelebi'yi bir şeyh olarak kabul etmişlerdi. (Eflâkî,II,1986:239).

çıkmasına yol açmıştır.(Yazıcı 1991:363-364) Bu özelliği, Denizli’de ve birçok yerde Mevlevilerle diğer tarikatlar arasındaki rekabeti artırarak çatışmaya yol açmıştır.

Mevleviliğin ayin ve erkanın yeni yeni oluşmaya başladığı ve Anadolu’da kurulan zaviyelerle yayılmaya başladığı yıllarda Lâdik’de İnançoğulları bulunmaktaydı. Denizli ve çevresine yerleşen Türkmenlerin başı olan Mehmet Bey tarafından 1231’de kurulmuş olan Lâdik Beyliği’nin adı, Şücaeddin İnanç Bey’in adına izafeten İnançoğulları olarak da geçmektedir. Bu şekilde adlandırılması, muhtemelen İnanç Bey’in, Beyliği yaklaşık 45 yıl (1291-1335)<sup>5</sup> gibi uzun bir süre yönetmiş olmasıyla ilgilidir.(Kayhan 2002:764-765) İnançoğulları hakkında ayrıntılı bilgiler bulunan İbni Bâtuta’nın seyahatnamesinde İnanç Bey, “*Misafirine izhâr-ı tevâzû etmek ve lütf u mülâyemet ile hitab eylemek ve ma’a hâzâ ‘atâyâyı kalîlede bulunmak bilâd-ı Rûm mülûkunun âdetidir*” cümlesiyle tanıtılmıştır. 1333 yılında Denizli’ye uğrayan Bâtuta’ya göre Denizli Anadolu’nun en güzel şehirlerinden birisidir. Cuma namazının kılınabileceği 7 camisi, çarşıları, çeşmeleri, bağ ve bahçeleri ile oldukça zengin bir görünümde olan şehir’de kaliteli pamuk yetiştirilmekte ve altın işlemeli pamuklu kumaşlar imal edilmektedir. (Battûta 2004:408) Şihâbeddin Ömeri de, beyliğin Denizli’den başka şehrinin ve kasabasının olmadığını, bununla birlikte çevresinde yaklaşık 400 civarında köy ve çiftliğin bulunduğunu kaydetmektedir.(Kayhan 2002:767) Eflâkî ise Lâdik beyini, “*Melikü’l-Ümerâ ve’l-Ekâbir, Lâdik şehrinin emîri ve Çelebi’nin müridlerinden olan sayın dost Şücaeddin İnanç Bey*” olarak tanıtmaktadır. Arif Çelebi’nin ziyaretleri esnasında Lâdik, Moğolların Batı Anadolu’da seçtikleri bir merkez şehri statüsündedir. (Kayhan 2002:765) Bu durum İnanç Bey’in egemenliğini de kısıtlamakla birlikte, Denizli şehrinin jeopolitik önemini göstermektedir. İnançoğulları’nın diğer beyliklere göre daha zayıf kalması Moğol etkisiyle açıklanabilir. Ancak, benzer siyasi koşullar altında siyaset yapan; aynı kültür ve dini düşünceye sahip toplumsal yapısı olan ve Batı Anadolu’yu aralarında paylaşmış olan beyliklerin birbirlerinden pek farkı yoktu.(Emecen 2001:134-135)

Ulu Arif Çelebi, Denizli’ye hem Mevlevi faaliyetlerini organize etmek hem de diğer şehirlere geçmek maksadıyla birkaç defa uğramıştır.(Ertaş

<sup>5</sup> İbni Batuta 1333 yılında Denizli’ye uğradığında İnanç Bey, beyliğin başında bulunmaktaydı. Yine 1335 tarihli bir kitabe de İnanç Bey’in bu tarihte yaşadığı anlaşılmaktadır. (Uzunçarşılı II,1929:198). Buna göre, İnanç Bey, 1335 yılından sonra ölmüş olmalıdır.

2004:12-15) Araştırmacılar, bu ziyaretlerin amacını yalnızca dini bir ideale sınırlı tutmayarak siyasi boyutunu da vurgulamışlardır. F. Emecen, bu gezileri Konya'nın siyasi üstünlüğünü pekiştirme, manevi hayatı etki altına alma ve sünni anlayışı yayma amacıyla irtibatlandırmaktadır.(Emecen 2001:135) P. Wittek ise Batı Anadolu'daki Mevlevi faaliyetlerini ve özellikle Ulu Arif Çelebi'nin seyahatlerinin amacını, fetihlerle büyük ehemmiyet kazanmış hükümdar ailelerini “*menfur Türk babalarının*” tesirinden uzaklaştırma, bunları Mevlana tarikatına bağlama ve Anadolu'daki iktidar sahiplerinin manevi idaresini yalnızca kendi ellerinde bulundurma şeklinde sıralamıştır. Hatta, Mevlevi halifelerinden Emir Abid'in<sup>6</sup> İlhanlı valisi Timurtaş'ın emriyle 1320 yılından sonra Menteşe Beyini ziyaret ettiğini belirttikten sonra Arif Çelebi'nin de aynı şekilde ziyaretler gerçekleştirmiş olabileceğini ima etmiştir.(Wittek 1986:61) Eflâki'nin verdiği bilgiler incelendiğinde ise Timurtaş'ın hakimiyetine eleştirel bir bakış yapıldığı görülür. Eflaki, birçok kumandan, kadı, bilgin, emir ve şeyhleri, Timurtaş'a hemen itaat ederek mübalağalı övgüler yapmalarından dolayı, çıkar amaçlı olduklarını düşünerek itham etmiştir. Yine, Mevlevilerin Timurtaş'a hemen itaat etmediklerini, buna rağmen Timurtaş'ın, Mevlevi ailesi ve Abid Çelebi'nin kendi hizmetine girmesi hususunda ısrarlı davrandığını; Abid Çelebi'nin ise baskı üzerine tarikatın bekası için Timurtaş'a bağlılığını bildirmeleri hususunda beyliklere aracı olarak gitmeyi kabul ettiğini iddia etmektedir. (Eflâki,II 1986:369-370) Bununla birlikte, Anadolu'da tasavvufi eğilimlerin güç kazandığı bu dönemde diğer tarikat mensupları gibi Mevlevilerin de siyasi gelişmelerle yakında alakadar olduğu da bir gerçektir.

Ulu Arif Çelebi'nin kaç defa Denizli'ye geldiği kesin olarak bilinmese de Menâkibu'l-Arifin'deki bilgilere göre en az iki defa gelmiştir. Bu ziyaretlerin oldukça etkili olduğu görülmektedir. Eflâki'ye göre Lâdik beyi Şücaaddin İnanç Bey, bu ziyaretler sırasında Mevlevi olmuştur ve kendisi Denizli'nin ilk Mevlevilerindendir. Eflâki, İnanç Bey'in Mevleviliğe nasıl intisab ettiğini bizzat İnanç Bey'in ağzından vermiş ve Ulu Arif Çelebi'nin kerametleri ile beyler üzerindeki etkisini anlatmak istemiştir. “*Ben ve kardeşim Doğan Paşa, Çelebi'ye büyük bir ziyafet vermiştik. şehrin ileri gelen adamları da hazır bulunuyorlardı. O gün Çelebi, beyaz bir Mevlevi külâhu giymişti. Benim içimden “Çelebi şu külâhu bana bağışlasa da ben onu kendi miğferimin altından giysem ve bunu yadigar olarak saklasam ne olurdu” diye geçti. Ben bu düşüncede iken Çelebi hemen yerinden kalktı,*

<sup>6</sup> Abid Çelebi'nin Timurtaş tarafından gönderilmesiyle ilgili bk. (Baykara 1969:39)

yanıma gelip oturdu. Kûlahını başından çıkarıp, benim başıma geçirdi ve: “Bu kûlahı iyi sakla, muharebe günlerinde miğferinin altından giyersin” dedi. Ben baş koydum. Hemen o anda şaşırıp ve kendimden geçtim. Bütün emirlerimiz, kardeşlerimiz ve çocuklarımız ve aile halkımız baş koyup ona mürid ve kul olduk”.(Eflâkî,II 1986:269-270)

Bu hadise, Arif Çelebi'nin Denizli'yi ilk ziyaretinde gerçekleşmiş olmalıdır. Bu ziyaretin tarihini tam olarak ortaya koymak mümkün gözükmesine de Eflâkî'deki veriler incelendiğinde Arif Çelebi'nin Denizli'ye ilk gelişi muhtemelen 1315–1317 yılları arasında gerçekleşmiştir. Eflâkî, eserinde kaçınıcı defa olduğunu belirtmeden 1317 yılında Arif Çelebi ile birlikte Denizli'ye uğradıklarını ifade etmektedir.<sup>7</sup> Ancak, kitapta bu ziyaretten bahseden kısımdan önceki sayfada İnanç Bey'in mürid oluşuyla ilgili yukarıdaki menkıbe anlatılmaktadır. Eğer, Denizli'den bahseden iki kısım da aynı tarihte ise Arif Çelebi'nin ilk ziyaretinin tarihi kesin olarak 1317; aynı tarih değilse o zaman 1317'nin hemen bir iki yıl öncesi olmalıdır. 1312 yılında babası Sultan Veled'in ölümü üzerine Mevlana'nın 3. halifesi olduğuna göre, Arif Çelebi, Mevlevilerin şeyhi olarak Denizli'yi ziyaret etmiş ve İnanç Bey'le bu sıfatla görüşmüştür.

Ancak, İnanç Bey'in Mevlevi müridi olmasına rağmen, kullandığı ünvanlarında bu aidiyetini yansıtmayacak herhangi bir değişikliğe gitmemiştir. İnanç Bey'in 1335'ten sonra ölümü üzerine yerine geçen oğlu Murad Arslan da Mevlevi tarikatına mensuptu ve ölene kadar tarikata hizmetlerini sürdürmüştür. Murad Bey, İnançoğulları ailesinden Mevlevi olduğunu gösteren “*çelebi*” ünvanını ilk kullanan kişidir. Murad Arslan, adına sikke bastırması, Türkçe olarak Fatih ve İhlas surelerinin tefsirlerini yaptırmıştır. Fatih tefsirinin mukaddimesinde “*hüdâvendigâr-ı âlemiyân*” ve “*Çelebi Murad Arslan ibni İnanç Beg*” ifadeleri Lâdik beyinin bir Mevlevi olduğuna dair önemli bilgilerdir. Murad Bey'in oğlu İshak bey'de Mevleviliğini ortaya koyan “*hüdâvendigâr-ı muazzam*” “*çelebi celâdü'd-devle ve'd-dîn İshak Bey bin Murad Arslan*” ünvanlarını kullanmıştır.(Gökçe 2000:33)

Denizli, bu iki bey döneminde kültürel alanda da büyük bir gelişme göstermiştir. Mevlevi müridi olan Murad Arslan'ın Türkçe Fatih ve İhlas surelerinin tefsirini yaptırtması da oldukça önemlidir. Diğer beyliklerdeki kültürel faaliyetlere paralel olarak bu tür çalışmaların yapılmış olması Batı Anadolu'daki beylikler arasındaki etkileşimi de göstermektedir.

<sup>7</sup> Eflâkî, II, 298.

Lâdik beylerinin yanı sıra, Tavas Kalesi'nin emiri olan Şücaaddin İlyas'ın da<sup>8</sup> halis bir Mevlevî müridi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, bir ziyareti sırasında vuku bulan kuraklık ve kıtlıktan sorumlu tutularak Denizli'den çıkarılması üzerine Ulu Arif Çelebi, Tavas Emiri'nin yanına gitmiş ve saygıyla karşılanmıştı.(Eflâki, II 1986:274-275)

Lâdik beylerinin ve Tavas beyinin Mevlevîliği benimsemesinde tarikatın tasavvufî yorumlarının yanı sıra diğer beylikler de olduğu gibi dönemin siyasi şartları sebebiyle, “*hakimiyetin meşru zeminini sağlamlaştırmak bakımından Mevlevîliği bir çıkış kapısı olarak*”(Eflâki,II 2001:141) görmelerinin de önemli bir etkisi olmuştur. Bununla birlikte, vurgulanması gereken önemli bir husus, İnançoğulları'nın diğer beyliklere göre erken bir tarihte Mevlevîliğe intisap etmiş olmalarıdır. Mesela, Germiyan emiri Alişiroğlu Yakup Bey, İnanç Bey'den daha sonra Mevlevî olmuştur.( Eflâki, II 1986:340) Yine, Aydınolu Mübarizeddin Mehmet Bey ve Umur Bey'in Mevlevîlerle irtibatı ve bu tarikata meyilleri daha sonra gerçekleşmiştir.( Eflâki, II 1986:343-346) Saruhanoğulları'nın Mevlevîliği tam olarak benimsemeleri İshak Bey döneminde vuku bulmuştur ve bu da 1340 tarihinden sonradır. Halbuki, İnanç Bey, yüzyılın hemen başında Mevlevî olmuştur. Belki de bu yüzden Denizli, Mevlevî halifelerinin Batı Anadolu şehirlerine açılan kapısı statüsündeydi.(Witteck 1986:61)

Germiyanoğlu Yakup Bey de ilk olarak Denizli'de iken Mevlevîlikten etkilenmiştir. İnançoğulları üzerinde siyasi bir nüfuzu bulunan Germiyanoğullarından, Germiyan emiri Alişiroğlu Yakup Bey, Denizli yakınlarında bulunduğu bir sırada kendini ziyarete gelen Arif Çelebi'ye başlangıçta pek ilgi göstermemiştir. Eflâki'nin anlattıklarına göre Alişiroğlu, büyük bir orduyla Denizli yakınlarına gelmiş ve Alameddin-i Bâzârî (Baykara 1969:39) adlı bir sahrada konaklamıştı. O sırada Denizli'de olan Arif Çelebi de yakın dostlarını alarak Germiyan beyini ziyarete gitmiştir. Ancak, Alişiroğlu, saygıyla karşıladığı Arif Çelebi'nin sohbetine ilgisiz kalmış ve bu durum Çelebi'yi oldukça sinirlendirmiştir. Bunun üzerine Arif Çelebi, Alişiroğlu'nu kabalık, cehalet ve velilerin aleminden habersizlikle suçlamış ve beyin çadırını terk etmiştir. Şeyhin ayrılmasından sonra meydana gelen büyük bir fırtına bütün ordugâhı yerle bir edince yaptığı hatanın farkına varan Alişiroğlu Yakup Bey, Arif Çelebi'nin arkasından adamlarını göndererek özür dilemiş ve kendisini bağışlamasını istemiştir.

---

<sup>8</sup> İlyas Bey, İbni Batuta, El-Ömeri ve Eflâki'de Tavas beyi olarak belirtilmiştir. Baykara, Denizli yakınlarında başının olması sebebiyle, bu beyin İnançoğulları ile akraba olabileceğini ileri sürmektedir. (Baykara, 1969:41)

Kendini affeden Arif Çelebi, külâhını çıkarıp Yakup Bey'e göndererek "külâh onun başında oldukça, onun başına hiçbir büyük düşmandan zarar gelmez. Onun sonu hayırlı olacaktır" sözleriyle Germiyan emiri için dua etmiştir. Yakup Bey, Arif Çelebi'nin Kütahya'ya uğraması üzerine onu misafir etmiş ve kendisi de Mevleviliğe bağlanmıştır. (Eflâki, II 1986:341-343) Yakup Bey'in Mevlevi oluşunu anlatan bu kısım İnanç Bey'in intisabına çok benzemektedir. Her iki menkıbede de Ulu Arif Çelebi, kendi külâhını beylere giydirecek himmet göstermiş ve onları manevi himayesine almıştır. Eflâki, İnanç ve Yakup Bey'in Mevlevi oluşunu ifade ederken geleneksel bir anlatımı tercih etmiş ve her iki beyin bağlılığını şeyhin kerameti ve manevi nüfuzu ile açıklamaya çalışmıştır.

Eflâki, Denizli'deki ilk Mevlevilerin arasında Necmeddin Kavseri adlı bir Mevlevi halifesinden bahsetmektedir. Necmeddin Kavseri, büyük bir ihtimalle Sultan Veled tarafından Denizli'ye gönderilmiş ve burada zaviye açmakla görevlendirilmiştir. Zira, Necmeddin Kavseri, Denizli'deki ilk Mevlevi zaviyesini kuran kişidir. (Eflâki, II 1986:331-333) Kendisi Denizli'li olan Necmeddin, şehre yerleşmeden Konya'da bulunmuş ve bu sırada Mevlevi tarikatında önemli bir yer kazanmıştır. Arif Çelebi'nin Denizli ziyaretinde onu karşılayanlardan birisi de odur.

14.yüzyılın ünlü şairlerinden, manzum Hasan ile Hüseyin'in hikayesini yazan Denizli'li Nakîboğlu'da (Açıkgöz trs:115) Mevlevi dergahına bağlanmıştır. Asıl adı Taceddin olan şairin lakabı babasının isminden gelmektedir. Kendisi de babası gibi devrin büyük müderrislerindedir.<sup>9</sup> Eflâki, Taceddin'i Atabekiye'nin muidi (muallim yardımcısı) olarak gösteriyor. Nakîboğlu'nun "Can ormanında bir aslan, kaplana saldırınca ona bu kuvvet ve gayret nereden gelir. Beşikte verilen bir hilâfet menşûru takrir ve ferman ile nasıl hükümden iptal edilir" (Eflâki, II 1986:239) ifadeleriyle Ulu Arif Çelebi'yi öven ve ona bağlılığını belirten şiirleri de bulunmaktadır: Eflâki'nin ifadelerinden Mevlânâ Nakîboğlu Taceddin'in, Ulu Arif Çelebi'nin bazı seyahatlerine katıldığı da anlaşılmaktadır. Mesela, Arif Çelebi Irak-ı Acem'i görmek amacıyla yola çıktığında yanında Denizli'li Nakîboğlu da bulunmaktaydı. (Eflâki, II 1986:251)

Eflâkî, Denizli ileri gelenlerinin hemen hepsinin, Arif Çelebi'nin müridi olduklarını belirtirken istisnai bir durumu da rivayet etmektedir. Buna

<sup>9</sup> Eflâki, kitabında Mevlana Taceddin'in bir şiirine yer verirken şairi, "müderrislerin sultanı Nakib'in oğlu Mevlana Taceddin" şeklinde tanımlamıştır. (Eflâkî, II, 1986:239)



göre, Arif Çelebi Denizli’de iken şehrin önde gelenleri huzura gelerek mürid olmalarına rağmen itibarlı ve mümtaz bir emîrzâde olan Lâdik nâzırının oğlu kibirlenerek müridliği reddetmiştir. Bu kişinin kim olduğu İnanç oğullarından birisi olup olmadığı belli değildir. Ancak, kendisine Mevlevi olması için yakın çevresinden manevi baskı yapılmıştır. Çelebi Mehmed ve Togan Paşa adlı iki kişinin “*ne diler ve istersen o hazretten hâsıl olur*” şeklindeki ısrarları üzerine “*bana bir erkek evladı bağışlasın, mürid olurum*” diyerek teklifleri geri çevirmişti. Ancak, Nâzırın oğlu yoğun kar yağışlı bir kış sabahında hamama gitmek üzere dışarı çıktığında Hoca Ömer Hamamı adı verilen hamamın kapısında Arif Çelebi ile karşılaşmıştı. Seher vaktinde, hamam önünde Arif Çelebi’yi gören emirzade, içinden Çelebi hakkında kötü düşünür, ancak keramet yoluyla bunu öğrenen Çelebi, bu kişiye yanlış düşündüğünü belirttikten sonra erkek çocuğu olması için dua eder. Olaydan sonra, nâzırın oğlu da Mevlevi müridliğini kabul eder. (Eflâki, II 1986:335-336)

Eflâkî’nin eserinden Denizli’deki ilk Mevlevi zaviyesinin kuruluşuyla ilgili ipuçları bulmak da mümkündür. İlk zâviyenin, Mevlevilerin ileri gelenlerinden Lâdik’li Necmeddin Kavseri Halife tarafından kurulduğu daha önce belirtilmişti. Bu zaviyenin kuruluş tarihi kesin olmamakla birlikte 14. yüzyılın hemen başlarında yapıldığı tahmin edilebilir. Eflâkî, Necmeddin halifenin, Denizli’yi kendi velâyeti ile elde ettiğini ve burada çok hizmetler verdiğini belirtmektedir. (Eflâki, II 1986:271) Bu bilgi, Mevleviliğin Ulu Arif Çelebi’nin ziyaretlerinden daha önce Denizli’de sosyal bir zemin bulduğunu göstermektedir. Bu ilk faaliyetlerin İnançoğulları üzerinde de etkili olduğu ve İnanç Bey’in Ulu Arif Çelebi ile karşılaşmasından önce Mevleviliğe yakınlık hissetmesinde önemli bir rol oynadığı düşünülebilir.

Ancak, Arif Çelebi’nin ikinci Denizli ziyaretinde, Denizli’deki Mevleviler ikiye bölünmüş ve ikinci bir zaviye kurulması gerekmiştir. Denizli’deki Mevlevi faaliyetlerinin öncülüğünü yapan “*halifelerin halifesi*” Necmeddin Kavseri’nin Arif Çelebi ile anlaşmazlığa düşmesi, Eflâkî’ye göre, “gurura kapılması” üzerine, Necmeddin Kavseri ve taraftarları Arif Çelebi’den baş çevirerek yeni bir cemaat kurmuşlardır. Bu olay üzerine, Arif Çelebi, Mevlana Muhyiddin, Mevlana Taceddin ve Mesnevihan Taceddin’i yanına çağırması ve bu kişileri halifelige tayin ederek icazet vermiştir. Yeni halifeler, şehrin ileri gelenleriyle birlikte Denizli’de yeni bir zaviye inşa etmişler ve burada Mevlevi ayinlerini sürdürmüşlerdir. (Eflâki, II 1986:271,331-333)

Bu ilk Mevlevihanelerle ilgili geniş bilgiye sahip değiliz. Mevleviler arasındaki bu bölünmeden yaklaşık 15 yıl sonra 1333 yılında şehre uğrayan İbni Batuta, Ahi Sinan ve Ahi Duman adıyla iki önemli zaviyeden bahsetmesine rağmen Mevlevi olup olmadıkları hususunda herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak, Batuta her iki zaviyede de önce Kur'an-ı Kerim okuduğunu ve sonra herkesin semâ ve raksa kalktığını belirtmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmacılar, Ahi Sinan ve Ahi Duman zaviyelerini Mevlevilikle irtibatlandırmaktadır.<sup>10</sup> Mevlana ve onun halifelerinin çevresinde çok sayıda ahinin bulunması sebebiyle (Kayaoğlu 1991:63-66) belki, adı geçen zaviyelerin Mevlevilerle bir ilgisinin olduğu akla gelebilir. Ancak, o dönemde Mevlevi olmayan ahilerin de gündüz faaliyetlerinin ardından akşamları önce birlikte yemek yedikleri ve sonrasında ilahiler söyleyerek raks ettikleri göz önünde tutulduğunda, benzer ayinlerin Ahi Sinan ve Ahi Duman zaviyelerinin Mevlevilerle ilgisi olduğunu söylemek için yeterli olmadığı da bir gerçektir. Yine, Cumhuriyet devrine kadar bu iki zaviye Mevlevihane<sup>11</sup> ile birlikte varlıklarını devam ettirmelerine rağmen Mevlevi olduklarına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle, her iki zaviyenin de Mevlevilerle ilgisinin olmadığı açıktır.

16. yüzyılda, 1512-1513 yıllarına ait evkaf defterine göre Şeyh Seyyid Ahmed'in tasarrufunda olan 1 Mevlevihane bulunmaktaydı. Bu Mevlevihane'nin ihtiyaçları için çeşitli yerlerden gelir vakfedilmişti. Denizli'de bir dönüm bağ, bir değirmen ve Gâzurluk mahallesinde beş ev yeri ile Acıpayam ilçesine bağlı Kırcalar köyünün yıllık gelirinin yarısı Denizli Mevlevihane'sine tahsis edilmiştir. Aynı tarihte, Denizli Mevlevihane'sinin yıllık toplam geliri 465 akça olarak görülmektedir. (Gökçe 2000:130). Ancak, 1530 tarihli muhasebe icmal defteri ile 1568 tarihli Hamit Sancağı'na ait tapu defterinde, Bugünkü Acıpayam İlçesi'ne bağlı Kırcalar Köyü'nün toplam gelirinin 2000 akça olarak gösterilmekte ve bunun yarısının yani 1000 akçasının Denizli Mevlevihane'sine ait olduğu belirtilmektedir.<sup>12</sup> Bu durumda, 16. yüzyılın hemen başında Kırcalar

<sup>10</sup> Bu konuda bk. (Şeker trs:217 ve Gökçe 2000:128)

<sup>11</sup> Denizli Mevlevihanesi I. Dünya Savaşı'nda aktif olarak yer almıştı. 1914 yılında Denizli'nin aralarında bulunduğu Anadolu'nun birçok şehrindeki Mevlevilerden "Gönüllü Mevlevî Taburu" kurulmuştu. Denizli'den 11 gönüllü Mevlevi, Denizli Dergâhı Şeyhi Hasan Ali Dede öncülüğünde, Konya'ya giderek tabura iştirak etmişlerdi(Köstüklü 2005:71, 81-92).

<sup>12</sup> Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), I, Kütahya, Kara-Hisâr-ı Sâhib ve Sultan-önü, Hamîd ve Ankara Livâları*, Ankara 1993, 247 ve 251; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Defterleri(TD)*, nr.1089, vr.8a.

Köyü'nden Mevlevihane'ye tahsis edilen 465 akça, muhtemelen sonraki yıllarda 1000 akçaya çıkmıştır.

Menâkıbü'l-Arifin'deki bilgiler gözden geçirildiğinde, Denizli'deki Mevlevi zaviyesinin daha ziyade şehrin önde gelenleri ile bir diyalog içinde olduğu görülmektedir.<sup>13</sup> Denizli'nin sıradan halkı ile Mevleviler arasındaki ilişkinin ise daha sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, Mevlevi tarikatının daha elit bir kesime hitap etmesiyle alakalı olabileceği gibi Eflâki'nin anlatımına yansıyan ve kendi tarikatını yüceltme girişiminin de bir parçası olabilir. Yine de Eflâki'nin eseri, halkın Mevlevilerle ilişkisi üzerine değerlendirme fırsatı verecek bilgiler sunmaktadır. Mesela, Arif Çelebi'nin Denizli ziyaretindeki kıtlık ve kuraklık sırasında halkın Mevlevilere tepkisi oldukça ilginçtir: “*şehrin bütün ahalisi düşündüler, Çelebi hazretlerinin aleyhinde, taşkınlıklar gösterip ona, “mutlaka bu şehirden çıkıp gitmen lazımdır. Arkadaşlarınızın terbiyesizliği yüzünden bütün sahra yanıp kavruldu. Yüce Tanrı kahretmiş yağmur göndermiyor” dediler*” şeklinde bir olay anlatılmaktadır. Denizli halkına “*ey mayası bozuklar*” şeklinde hitap eden Arif Çelebi'nin tepkisi oldukça sert olmuştur. Bu olay üzerine şehri terk eden Çelebi, Tavas Emiri'nin bağında iken, halktan ziyade topraktan beslenen bitki ve hayvanlar için dua etmiş ve akabinde yağmur yağmıştır. Eflâki, bu durum karşısında Denizli halkının bölük bölük Mevlevi müridi olduklarını ve Ulu Arif Çelebi'ye bağlandığını ifade etmektedir. (Eflâki, II 1986:274-276)

Denizli halkının bölük bölük Mevlevi tarikatına bağlandığına dair bilgiler, muhtemelen bir abartmadır ve şeyhinin ne kadar etkili olduğunu anlatma çabasında olan Eflâki'nin yanlı bir değerlendirmesidir.

Anlatılan menkıbede gerçeklik oranını belirlemek güçtür. Fakat, halkın, kıtlık ve kuraklığın Mevleviler yüzünden başlarına geldiğine inandıkları ve Mevlana'nın torununu şehirden kovacak kadar ileri gittiklerine dair bilgilerin Eflâki'nin eserinde yer bulması, Denizli halkı ile Mevlevi Zaviyesi arasındaki mesafeyi ortaya koyar. Gösterilen tepki, muhtemelen bütün Anadolu'da Mevlana ve Mevlevilere ilişkin çıkarılmış olan dedikodu ve suçlamalarla yakından alakalıdır. Denizli'de, Mevleviliği benimsemeyen, sema ve raksı İslam dışı kabul eden tarikat ve çevreler, kıtlık ve kuraklığı bahane ederek yoğun bir propaganda ile halkı Mevlevilere karşı kışkırtmış olmalıdır. Eflâki'deki bu hikaye, 14. yüzyıl başında yalnızca

---

<sup>13</sup> Bununla birlikte Gölpınarlı, Mevleviliğin yüksek kitleye hitap ettiği şeklindeki imajın XVI. asırdan itibaren başladığını belirtmektedir. (Gölpınarlı 1997:168-169)

Denizli’de değil bütün Anadolu’da cereyan eden tarikatlar arasındaki rekabet ortamında nasıl bir Mevlevi imajının üretildiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Yukarıdaki örneğin de gösterdiği gibi, 14. yüzyılın başında Mevlevilik düşüncesi ayin ve erkanı ile tarikatlaşırken Denizli dahil olmak üzere Anadolu’nun pek çok şehrinde diğer tarikat mensupları ve sufi çevrelerle de büyük bir rekabet ve çatışma yaşanmıştır.<sup>14</sup> Bununla birlikte, tarikat içinde de benzer sıkıntıların olduğu gözlenmektedir. Mevlevilerle diğer tarikatlar arasındaki rekabetin sert ve acımasızlığı Eflâki’nin üslubuna da yansımıştır. Onun eserinde, Mevlevi olan veya Mevlevilere saygı besleyen ister hükümdar ister halk olsun mutlaka bu tavrı sebebiyle mükafat görürken, Mevlevilere karşı çıkan, Mevlevilerle ilgili asılsız iftiralar çıkaran ve saygısızlık yapanlar ise çok ağır bir şekilde cezalandırılmaktaydı ve hatta birçoğu bu isyan ve saygısızlıklarından dolayı ölmekteydiler. Eflâki, bu ölümleri Mevlevi şeyhinin kerameti ve dualarıyla bağlantılı olarak ilahi adaletin tecellisi şeklinde değerlendirmektedir.

Bu değerlendirmenin kökeninde, Mevleviliğe yöneltilen eleştiriler karşısındaki bunalan Mevlevilerin kendi meşrelerini doğrulamak ve kendilerinin gücünü göstermek gibi bir psikolojinin yattığı da bir gerçektir. Çünkü, bu tasavvufi cereyan daha Mevlana’nın hayatta olduğu sıralarda büyük bir tepki toplamıştı. Özellikle, Mevlana’nın Moğol idarecilerine yakınlığı, ayinlerinde halk tarafından anlaşılmayan Farsça’nın kullanması, bir hukuk aliminin derslerini bırakarak sema usulünü geliştirmesi ve Şems ile ilişkileri dedikodu ve büyük bir eleştiriye yol açmıştır. Bu dedikodu ve eleştiriler, tarikatın kurumsallaşmaya başladığı sırada kişisel olmaktan çıkarak bütün Mevlevilere teşmil edilmiştir.<sup>15</sup>

Ulu Arif Çelebi’nin Denizli ziyaretinde de benzer çatışmalar ve problemler yaşanmıştır. Mesela, Denizli’deki ilk Mevlevi zaviyesinin

<sup>14</sup> Mikail Bayram, Mevlevilerle diğer tarikat mensupları arasındaki çatışmayı siyasi bir çerçevede açıklamıştır. Bayram’a göre, Moğolların Anadolu’da hakim olabilmek için kendilerine karşı gelebilecek güçleri yok etmeyi ilke olarak benimsemişlerdir. Bu sebeple, Selçukluları ahilerle mücadeleye sevkederken, Anadolu’da Türkmenlerle mücadele edebilmek için tasavvufi açıdan Mevlevileri ve dini açıdan da Şiiliği desteklemişlerdir. Tafsilat için bk. (Bayram 1991:121-126)

<sup>15</sup> Fırûzafer 1990:99-101. İbni Batuta’nın Mevlana’nın İslam hukuku ile uğraşırken nasıl böyle bir tasavvufi eğilime girdiğini açıklarken kullandığı ifadeler, Mevlana’ya gösterilen tepkiler hakkında ilginç bir örnek teşkil etmektedir: “yıllar sonra Mevlâna geri döner, ancak o artık kimsenin anlamadığı Farsça şiiirlerden başka bir şey söylememektedir!” (Battûta, I 2004: 413)

kurucusu olan Halife Necmeddin'in Ulu Arif Çelebi ile anlaşmazlığa düşmesi ve ona isyan ederek taraftarlarıyla ayrı bir grup oluşturması büyük bir soruna dönüşmüştür. Eflâki bu probleme iki ayrı yerde değinmiş ve geniş yer ayırmıştır. Kadı Necmeddin'in isyanın sebebini, *“nihayet samimi dostlar büyük tehlikededir- buyrulduğu veçhile varlık ve mansıp gururundan Çelebi hazretlerine isyana başladı”* ve *“Çelebi hazretleri ikinci defa Lâdik şehrine kavuşunca şehrin büyükleri ve ileri gelenleri hizmetlerde bulundular, gece gündüz yanından ayrılmadılar. Yalnız, halifelerin halifesi Kadı Necmeddin Kavseri muhalefette bulundu. Kendini bir cemaatin başı ve başbuğu yaparak, insanların başı olan Arif Çelebi'den baş çevirdi”* şeklinde açıklamaktadır.

Eflâki, her ne kadar isyanın sebebini gurura ve büyüklenmeye bağlasa da bu cemaat içi çatışmada daha yeni yeni oturmaya başlayan tarikatın adâb ve erkânına dair fikir ayrılıkları da söz konusu olabilir. Ulu Arif Çelebi ve müridleri kendilerinden geçmiş halde semâ yaparken Kadı Necmeddin taraftarlarından yine Mevlevi olan bazı kişilerin gülerek alay etmeleri bu tezi desteklemektedir. Bu olayı Eflâki şöyle anlatmaktadır: *“onun (Halife Necmeddin) müridlerinden bir topluluk şeytanlık yaparak zaviyenin dışarısında bahçede oturmuşlar, uzaktan huzur içinde oturan arkadaşları seyrediyorlardı. Birdenbire sema başladı. O gün Çelebi büyük heyecanlar gösterdi. Müridler de deli gibi sema ediyorlardı. Dışarıda bulunan o gafil topluluk bunların semâna gülüyor ve bununla alay ediyorlardı. Bunların arasında şehrin ileri gelenlerinden bir adam vardı. Bu adam, Arif Çelebi'nin velayetini tamamiyle inkar ediyor ve cehaletinden Çelebi Arif hakkında çok vakitler yakışık almaz söz söylüyor, onun muhipleri ile tartışmalar yapıyordu”*. (Eflâki, II 1986:272)

Bu gelişmeler üzerine Denizli'deki Ulu Arif Çelebi'ye muhalif olan Mevlevilerden, önce Denizli eşrafından olup sema esnasında Çelebi'nin üzerine gülen kişi ve ardından da Kadı Necmeddin'in akibeti ölüm olmuştur. Eflâki'ye göre her ikisinin de ölümü Arif Çelebi'nin kerametiyile vuku bulmuştur.

Eflâki'nin anlattığı bu hikâyeler, Mevlevi tarikatının kurulduğu ilk yıllarda Anadolu'da tarikatlar arasındaki gerginliğin ve çatışmanın boyutunu da ortaya koymaktadır. Denizli'de vuku bulan bu hadiseler ise, tarikatlar arasındaki siyasi veya dini sebeplerden ortaya çıkan mücadelenin Denizli'ye yansımından başka bir şey değildir.

Sonuç olarak, Denizli'deki ilk Mevleviler ve tarikatın yayılma çabaları, Anadolu genelindeki Mevleviliğin kuruluş aşamasının bir örneği gibidir. Eflâki'ye göre Denizli'deki ilk Mevleviler de şehirde dergah açan tarikat mensuplarıdır. Ancak, ilk Mevleviler arasında tarikatın adap ve erkânı hususunda tam bir fikir birliğinin bulunmaması çatışmaya yol açmıştır. Mevlevilerin siyasi gücü arkalarına alarak genişleme çabaları sonucu, Ladik beyleri de ilk Mevleviler arasına katılmıştır. Mevleviliğin şehir halkı arasında ise pek popüler olmadığı görülmektedir. Her ne kadar Eflâki, Ulu Arif Çelebi'nin kerameti üzerine bütün halkın Mevlevi olduğunu iddia etse de Mevlevilik Denizli'de fazla kökleşmemiştir.

### KAYNAKLAR

- Açıkgöz, Nâmik (tarihsiz), "16. Asır Sonuna Kadar Divân Şâirleri, I, (Batı Anadolu Şâirleri ve Denizli'li Şairler)", *Merkez Efendi Sempozyumu*, (27-29 Haziran 1988)
- Ahmed Eflâki (1986), *Ariflerin Menkıbeleri*, II, (çev. Tahsin Yazıcı) İstanbul.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (1993), *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, I, *Kütahya, Kara-Hisâr-ı Sâhib ve Sultan-önü, Hamîd ve Ankara Livâları*, Ankara.
- Baykara, Tuncer (1969), *Denizli Tarihi (1070-1429)*, İstanbul.
- Bayram, Mikail (1991), *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya.
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî (2004), *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (çev. A. Sait Aykut), I, İstanbul.
- Emecen, Feridun M. (2001), "Saruhanoğulları ve Mevlevilik", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul.
- Ertaş, M. Yaşar (2004), "Mevlevilerin Batı Anadolu'ya Açılan Kapısı: Denizli", Denizli.
- Fürûzafer, B. (1990), *Mevlâna Celaleddin*, (çev. Feridun Nafiz Uzluk), İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1953), *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1997), "Mevlevilik", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, Eskişehir.
- Gökçe, Turan (2000), *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkiyye (Denizli) Kazâsı*, Ankara.

- Işın, Ekrem (2002), “İstanbul’da Mevlevî Şeyh Aileleri ve Mevlevîliğin Bir İmparatorluk Tarikatı Olarak Örgütlenmesi”, *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhaneler*, Manisa.
- Kayaoğlu, İsmet (1989), “Mevlanâ’nın Konya’daki Sosyal Muhiti”, *4. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 12-13 Aralık 1989, Konya.
- Kayaoğlu, İsmet (2002), “Sultan-Mevlevî İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *X. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler*, I, Konya.
- Kayhan, Hüseyin (2002), “Lâdik Beyliği 1261-1403”, *Türkler*, VI, Ankara.
- Köprülü, Fuad (2000), “Türk İstilasından Sonra Anadolu Tarih-i Dînisine Bir Nazar ve Bu Tarihin Menbaları”, *Anadolu’da İslamiyet*, İstanbul.
- Köstüklü, Nuri (2005), *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler (Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye)*, Konya.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1996), “Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII) Meselesine Kısa Bir Bakış”, *II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi, Tebliğler, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Özel Sayı*, sayı 2, Konya.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1999), *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul.
- Şeker, Mehmet (tarihsiz), “İbni Batuta’ya Göre Denizli’nin Sosyal ve İktisâdi Hayatı”, *Merkez Efendi Sempozyumu*, (27-29 Haziran 1988), Türk Ocağı Denizli Şubesi Yayınları.
- Taneri, Aydın (1977), *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, Konya.
- Türer, Osman (1999), “Osmanlı’nın Temelindeki Manevi Harç: Kuruluş Döneminde Anadolu’da Tasavvuf”, *Osmanlı*, IV, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1929), *Kitâbeler*, II, İstanbul.
- Vryonis Jr., Spiros (2000), “Mevlevî Dervîşi Eflâki’nin Eserlerine Yansıyan 13 ve 14. Yüzyıl Anadolu’sundaki Müslüman Ailesi”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul.
- Witteck, Paul (1986), *Menteşe Beyliği (13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik)*, (çev. O.Şaik Gökyay), Ankara.
- Yazıcı, Tahsin (1991), “Arif Çelebi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, III, İstanbul.